

14. Tiesiskā paļāvība uz valsts nodrošinātu izglītību

Izglītības joma jau vairākus gadus ir viena no tiesībsarga darba prioritātēm, tādēļ paļāvība uz valsts tiesisko regulējumu tiks aplūkota tieši šajā jomā. Referātā ir ietverti trīs no tiesībsarga praksē konstatētajiem gadījumiem, kad konkrēta tiesību norma rada indivīdam tiesisko paļāvību uz konkrētu tiesību īstenošanu, bet indivīds nevar būt drošs jeb nevar paļauties, ka valsts pildīs saistības, ko tā uzņēmusies. Tie ir: tiesiskā paļāvība uz valsts vai pašvaldības apmaksātu pirmsskolas izglītību; tiesiskā paļāvība uz drošu vidi izglītības iestādē un tiesiskā paļāvība uz valsts nodrošinātu iekļaujošu izglītību. Šie piemēri izvēlēti tādēļ, ka tie nav atsevišķi individuāli gadījumi, bet tie skar lielu daļu sabiedrības.

1. Tiesiskā paļāvība uz kvalitatīvu, visiem pieejamu pirmsskolas izglītību

Tiesiskās paļāvības princips ir nesaraujami saistīts ar tiesiskas valsts principu. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka atbilstoši tiesiskās paļāvības principam valsts iestādēm savā darbībā jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem un jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrētu tiesību normu. Savukārt indivīds atbilstoši šim principam var paļauties uz likumīgi izdotas tiesību normas pastāvību un nemainīgumu. Viņš droši var plānot savu nākotni saistībā ar tiesībām, ko šī norma piešķirusi¹.

Saskaņā ar Izglītības likumu² ikvienam bērnam ir tiesības uz valsts vai pašvaldības apmaksātu pirmsskolas izglītības iegūvi.

Pirmsskolas un skolas vecuma bērnu nodrošināšana ar vietām mācību un audzināšanas iestādēs ir viena no pašvaldību autonomajām funkcijām.³ Katras pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērniem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.⁴ Arī atbilstoši Izglītības

---

¹ Sk. Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta sprieduma lietā Nr. 2001-12-01 secinājumu daļas 3.2. punktu un 2006. gada 8. novembra sprieduma lietā Nr. 2006-04-01 21. punktu.

² Izglītības likuma 55.panta 1.punkts: "Izglītojamam ir tiesības uz valsts vai pašvaldības apmaksātu pirmsskolas izglītības, pamatizglītības un vidējās izglītības iegūvi."

³ Likuma „Par pašvaldībām” 15.panta 4.punkts.

⁴ Izglītības likuma 17. panta pirmā daļa: "Katras pašvaldības pienākums ir nodrošināt bērniem, kuru dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē vai tuvākajā izglītības iestādē, kas īsteno izglītības programmu valsts valodā, nodrošināt jauniešiem iespēju iegūt vidējo izglītību, kā arī nodrošināt iespēju īstenot interešu izglītību un atbalstīt ārpusstundu pasākumus, arī bērnu nometnes."

attīstības pamatnostādnēs 2014.–2020. gadam norādītajam pirmsskolas un sākumskolas izglītība ir jānodrošina maksimāli tuvu dzīvesvietai.

Vispārējās izglītības likumā⁵ konkretizēts princips, ka vietējās pašvaldības savā administratīvajā teritorijā nodrošina vienlīdzīgu pieeju pirmsskolas izglītības iestādēm bērniem no pusotra gada vecuma. Secināms, ka tiesiskais regulējums ir pietiekami noteikts, lai tam varētu uzticēties.

Tāpat saskaņā ar spēkā esošo tiesisko regulējumu ikvienam bērnam no pusotra gada vecuma ir tiesības uz vienlīdzīgu iespēju pamata bez maksas iegūt pirmsskolas izglītību.

Latvijas nacionālā attīstības plāna 2014. – 2020. gadam sadaļā “Demogrāfija” noteikts nākotnes mērķis: “Pirmsskolas izglītības iestādes ir pieejamas ikvienam no pusotra gada vecuma. Radošo un kognitīvo spēju attīstību veicinoša, vērtībās balstīta izglītība tiek nodrošināta jau no pusotra gada vecuma (...). Pateicoties pilnīgotam “nauda seko bērnam” principam, vecāki var izvēlēties savam bērnam piemērotāko pirmsskolas izglītības iestādi plašā, daudzpusīgā un kvalitatīvā piedāvājumu klāstā.”⁶

Saskaņā ar tiesiskās paļāvības principu vecākiem rodas paļāvība, ka valsts konsekventi ievēros tās izdotos attīstības plānošanas dokumentus un normatīvos aktus, kas ietver valsts pienākumu pildīt saistības, ko tā uzņēmusies pret personām.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tiesiskās paļāvības princips saistāms ar nepieciešamību radīt tādus apstākļus, kas indivīdam ļautu plānot savu nākotni.⁷

Paļāvība, ka bērnam no pusotra gada vecuma tiks nodrošināta valsts vai pašvaldības apmaksāta pirmsskolas izglītības ieguve, t.i. paļāvība, ka bērns tiks uzņemts dzīvesvietai tuvākajā pirmsskolas izglītības iestādē, neapšaubāmi ļautu personām plānot savu nākotni.

Tomēr praksē daudzās pašvaldībās to teritorijā deklarētiem bērniem no pusotra gada vecuma netiek nodrošināta vieta pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē. Labklājības ministrijas informatīvajos ziņojumos – ikgadējos pārskatos par bērnu stāvokli Latvijā gadu no gada secināts: “Ne visiem bērniem ir nodrošināta iespēja iegūt pirmsskolas izglītību; Problēma ir aktuāla.” To, ka valsts ilgstošā laika periodā nenodrošina tiesības uz pirmsskolas izglītību, kas personām rodas saskaņā ar konkrētām tiesību normām, pierāda statistika: 2011. gada nogalē rindā⁸ uz vietu pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē bija 11 800 bērnu; 2012. gada nogalē

⁵ Vispārējās izglītības likuma 21.pants: “Vietējās pašvaldības savā administratīvajā teritorijā nodrošina vienlīdzīgu pieeju pirmsskolas izglītības iestādēm bērniem no pusotra gada vecuma.”

⁶ http://www.varam.gov.lv/lat/pol/ppd/ilgtsp_att/?doc=13858

⁷ Sk. Satversmes tiesas 2004.gada 25.oktobra sprieduma lietā Nr.2004-03-01 9.2.punktu.

⁸ Bērns rindā – bērns, kas ir reģistrēts uzņemšanai pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē. Šeit tiek ieskaitīti arī tādi bērni, kuri izglītojas privātajās pirmsskolas izglītības iestādēs, bet ir reģistrēti rindā uzņemšanai pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādēs.

- 8 047 bērni; 2013. gada nogalē – 5000;⁹ 2014. gada septembrī - 11 265 bērni.¹⁰ VARAM informatīvajā ziņojumā „Priekšlikumi bērnudārzu pieejamības problēmas risināšanai” secināts, ka “ņemot vērā demogrāfiskās tendences un prognozes, turpinot pieaugt iedzīvotāju un bērnu skaitam Pierīgas novados, tajos turpinās pieaugt pieprasījums pēc bērnudārzu pakalpojumiem, arī turpmāk pārsniedzot pieejamo vietu skaitu bērnudārzos, jo tie jau šobrīd pilnā apjomā nenodrošina ar vietām esošo bērnu skaitu.”¹¹

2013. gadā Izglītības likumā tika iekļauts regulējums situācijai, kad bērnam, sasniedzot pusotra gada vecumu, nav vietas pašvaldības dibinātā bērnudārzā: „Ja pašvaldība bērnam, kurš sasniedzis pusotra gada vecumu un kura dzīvesvieta deklarēta pašvaldības administratīvajā teritorijā, nenodrošina vietu pašvaldības izglītības iestādes īstenotā pirmsskolas izglītības programmā (no pusotra gada vecuma līdz pamatizglītības ieguves uzsākšanai) un bērns apgūst pirmsskolas izglītības programmu privātā izglītības iestādē, tad pašvaldība šim privātam pakalpojuma sniedzējam sedz izmaksas Ministru kabineta noteiktajā kārtībā. Izmaksas sedz apmērā, kas atbilst vienam izglītojamajam pirmsskolas izglītības programmā nepieciešamajām vidējām izmaksām attiecīgās pašvaldības izglītības iestādēs.”¹²

Papildus pašvaldības finansējumam, kas “seko bērnam” uz privāto izglītības iestādi no 2013.gada 1.septembra tika ieviests arī valsts atbalsts pašvaldību pirmsskolas izglītības iestāžu rindu likvidēšanai. Atbalstu piešķir privātam pakalpojuma sniedzējam par bērniem no pusotra gada vecuma līdz obligātai bērna sagatavošanas pamatizglītības ieguves uzsākšanai, kuri ir uzņemti rindā un nesaņem pakalpojumu pašvaldības izglītības iestādē. Valsts atbalsta apmērs par vienu bērnu noteikts līdz 142 *euro* mēnesī, ievērojot nosacījumu, ka pašvaldības un valsts kopējā atbalsta apmērs vienam bērnam mēnesī nepārsniedz 228 *euro* Rīgas plānošanas reģionā esošā privātā izglītības iestādē un 185 *euro* ārpus Rīgas plānošanas reģiona esošā privātā izglītības iestādē. Valsts atbalsta programmai bija jābūt īstenotai 3 gadus (līdz 2015.gada beigām), ļaujot pašvaldībām, kurās pastāv rindu problēma, atrisināt šo jautājumu.

Ja pašvaldības un valsts finansējums sedz pirmsskolas izglītības programmu īstenošanas izmaksas privātā pirmsskolas izglītības iestādē, vienlīdzīga pieeja pirmsskolas izglītības iestādēm tiek nodrošināta. Savukārt, ja izglītības programmu īstenošanas izmaksas privātā bērnudārzā pārsniedz atbalsta apjomu un vecākiem, kuru bērniem netiek nodrošināta vieta pašvaldības bērnudārzā, ir jāsedz izmaksu starpība, maksājot par pirmsskolas izglītības ieguvi, vienlīdzīga pieeja pirmsskolas izglītības iestādēm netiek nodrošināta.

⁹ http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/akti/lmzino_161214_bernu_parskats__2616.pdf 68.lpp.

¹⁰ http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/lmzino_031215_bernu_parskats_.2509.pdf, 65. Lpp.

¹¹ VARAM informatīvais ziņojums „Priekšlikumi bērnudārzu pieejamības problēmas risināšanai” 12.lpp.

¹² Izglītības likuma 17.panta 2¹ daļa.

Tiesībsargs jau 2013. gadā regulējuma izstrādes gaitā vērsa likumdevēja un Izglītības un zinātnes ministra uzmanību, ka gadījumā, ja bērniem, kuriem netiek nodrošināta vieta savas dzīvesvietas pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādē, tiks noteikta maksa par pirmsskolas izglītības ieguvu, t.i. būs jāpiemaksā starpība starp privātā bērnu dārza noteikto maksu un pašvaldības vidējām izmaksām, šāds regulējums būs pretrunā vienlīdzīgai pieejai pirmsskolas izglītībai.

Ja pašvaldība nespēj izpildīt savu likumā noteikto pienākumu - nodrošināt savā administratīvajā teritorijā dzīvojošos bērnus ar vietām pašvaldības dibinātās pirmsskolas izglītības iestādēs, tai ir pilnā apmērā jāsedz programmu īstenošanas izmaksas privātam pakalpojuma sniedzējam, lai uz vienlīdzīgu iespēju pamata ikvienam bērnam nodrošinātu tiesības uz valsts vai pašvaldības apmaksātu pirmsskolas izglītības ieguvu. Tiesībsargs aicināja noteikt pašvaldības pienākumu segt pirmsskolas izglītības programmas izmaksas privātam pakalpojuma sniedzējam pilnā apmērā, nevis atbilstoši pašvaldības vidējām izmaksām uz vienu izglītojamo.¹³

2. Tiesiskā palāvība uz drošu vidi izglītības iestādē

Saskaņā ar Latvijai saistošiem starptautiskajiem¹⁴ un nacionālajiem tiesību aktiem¹⁵ ikvienam bērnam ir tiesības būt drošībā, tiesības tikt pasargātam no visa veida vardarbības. Šīs tiesības ir absolūtas, tās nav pakļautas nekādiem ierobežojumiem un ir īstenojamas neatkarīgi no tā, kur bērns atrodas: skolā, mājās, sociālās aprūpes iestādē u.c. Lai šīs tiesības īstenotu, valstī ir izstrādāts tiesību aizsardzības mehānisms, kurā katrai iesaistītajai personai: pašvaldībai, skolai, vecākiem un pašam bērnam normatīvajos aktos ir noteikti savi pienākumi un atbildība par to nepildīšanu.

Speciāls regulējums attiecībā uz drošu vidi izglītības iestādēs noteikts Bērnu tiesību aizsardzības likumā un izglītības jomu regulējošos normatīvajos aktos. Izglītības iestādēm ir noteikti konkrēti pienākumi izglītojamo drošības jautājumos un atbildība par to nepildīšanu.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72.panta pirmā daļa nosaka: „Bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citu tādu iestāžu vadītāji un darbinieki, kurās uzturas bērni, (..)

¹³ Tiesībsarga 2013.gada 24.maija vēstule Nr.1-8/11.

¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3.pants: „Nevienam cilvēkam nedrīkst pakļaut spīdzināšanai vai cietsirdīgi vai pazemojoši ar viņu apieties vai sodīt.”

ANO Konvencijas par bērna tiesībām 37.panta a punkts: „Dalībvalstis nodrošina, lai neviens bērns netiktu pakļauts spīdzināšanai vai citiem nežēlīgiem, necilvēcīgiem vai cieņu pazemojošiem apiešanās vai soda veidiem.”

¹⁵ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 9.panta otrā daļa: „Pret bērnu nedrīkst izturēties cietsirdīgi, nedrīkst viņu mocīt un fiziski sodīt, aizskart viņa cieņu un godu.”

ir atbildīgi par bērna veselības un dzīvības aizsardzību, par to, lai bērns būtu drošībā, lai viņam tiktu sniegti kvalificēti pakalpojumi un ievērotas citas viņa tiesības.” Saskaņā ar tā paša panta otro daļu izglītības iestāžu vadītāji un darbinieki par izdarītajiem pārkāpumiem saucami pie disciplinārās vai citas likumā noteiktās atbildības.

Izglītības likuma 55.panta 8.punkts nosaka izglītojamā tiesības uz dzīvībai un veselībai drošiem apstākļiem izglītības iestādē un tās organizētajos pasākumos. Tā paša likuma 30.panta pirmā daļa nosaka izglītības iestādes vadītāja atbildību par bērna tiesību uz drošību nodrošināšanu: „Izglītības iestādes vadītājs atbild par izglītības iestādes darbību un tās rezultātiem, par šā likuma un citu izglītības iestādes darbību reglamentējošo normatīvo aktu ievērošanu.”

Konkrētus pienākumus, kas izglītības iestādes vadītājam veicami izglītojamo drošības nodrošināšanai, nosaka Ministru kabineta noteikumi „Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos”¹⁶. Saskaņā ar tajos noteikto izglītības iestādes vadītājam ir pienākums veikt šādas darbības:

- plānot un organizēt izglītojamo drošības pasākumus izglītības iestādē un tās rīkotajos pasākumos (Noteikumu 3.2.punkts);
- organizēt izglītojošus pasākumus par izglītojamo drošību, tai skaitā vardarbības un ievainojumu profilakses jautājumos (Noteikumu 3.4.punkts);
- nodrošināt izglītojamam, kurš apdraud savu vai citu personu drošību, veselību vai dzīvību, mācības citā telpā sociālā pedagoga, izglītības psihologa vai cita pedagoga klātbūtnē (Noteikumu 5.¹ 2.punkts);
- rīkojumā noteikt atbalsta personāla pienākumus, lai veicinātu turpmāko sadarbību ar izglītojamo un vecākiem un izstrādātu atbalsta pasākumus atbilstoši izglītojamā vajadzībām un situācijai (Noteikumu 5.¹4.punkts);
- ja izglītojamā uzvedībā nav uzlabojumu un vecāki nevēlas sadarboties ar izglītības iestādi, bet situācijas risināšanā vēlas iesaistīt citus speciālistus, nosūtīt šo informāciju attiecīgajai pašvaldībai (Noteikumu 5.² punkts).

Pašvaldībai informācija jānosūta tādēļ, ka saskaņā ar tiesisko regulējumu¹⁷ likumpārkāpumu prevencijas darbs ar bērniem ir pašvaldības funkcija, kas jāveic sadarbībā ar izglītības iestādēm, bērnu vecākiem, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm. Pašvaldībai jāizstrādā uzvedības sociālās korekcijas programma katram bērnam, kurš izdarījis

¹⁶ Ministru kabineta 2009.gada 24.novembra noteikumi Nr.1338 „Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos”.

¹⁷ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. panta pirmā daļa: „Likumpārkāpumu profilakses darbu ar bērniem veic pašvaldība sadarbībā ar bērnu vecākiem, izglītības iestādēm, Valsts policiju, sabiedriskajām organizācijām un citām iestādēm.”

prettiesiskas darbības vai tādas darbības, kas nākotnē var novest pie prettiesiskas rīcības¹⁸. Tātad pašvaldībai ir pienākums katram riska grupas bērnam izstrādāt viņa vajadzībām atbilstošu programmu.

Saskaņā ar tiesiskās palāvības principu vecākiem ir tiesības paļauties, ka izglītības iestāde konsekventi ievēros tiesisko regulējumu bērnu drošības garantēšanai, t.i., katram bērnam ar antisociālu uzvedību izstrādās atbalsta pasākumus un, ja tie nedos vēlamo rezultātu, informēs pašvaldību.

Lai gan par izglītojamo drošības noteikumu pārkāpšanu izglītības iestādēs iestādes vadītājam un darbiniekiem ir paredzēta administratīvā atbildība¹⁹, pašvaldību aptaujā noskaidrots, ka 2015. gadā pēc izglītības iestādes iniciatīvas uzvedības korekcijas programmas bērniem tika izstrādātas 69 pašvaldībās. Ņemot vērā, ka Latvijā ir 119 pašvaldības, secināms, ka 50 pašvaldībās uzvedības korekcijas programmas bērniem netiek izstrādātas pēc izglītības iestādes iniciatīvas, kaut gan saskaņā ar normatīvo regulējumu izglītības iestādei ir pienākums ziņot pašvaldībai, ja bērna uzvedībā nav uzlabojumu pēc skolas vai bērnudārza veiktajiem atbalsta pasākumiem.²⁰ Savukārt sociālie dienesti kā problēmu aptaujā norādīja, ka no skolām informācija sociālajā dienestā nonāk novēloti, kad problēmas jau ir ļoti aktuālas.

Ņemot vērā, ka saskaņā ar Pasaules Veselības organizācijas 2009./2010.gadā veikto un 2012.gadā publiskoto pētījumu par skolēnu veselības ieradumiem 39 valstīs, Latvijā ir vieni no augstākajiem vienaudžu vardarbības rādītājiem²¹ un bērni ar uzvedības traucējumiem ir gandrīz katrā klasē, bērnu skaits, kuriem pašvaldība gada laikā ir izstrādājusi uzvedības korekcijas programmas, liecina, ka vecāki nevar paļauties, ka skolas rīcība būs atbilstoša tiesiskajam regulējumam: 2015. gadā²² 32 pašvaldībās programma netika izstrādāta nevienam bērnam, bet 66 pašvaldībās tā tika izstrādāta 1 – 10 bērniem.

Piemērs: “Manam dēlam, 6.klases skolniekam, skolas telpās uzbruka trīs 11.klases skolnieki: vispirms viņi trijatā skolas 2.stāva gaitenī sagrāba manu dēlu, pa kāpnēm nonesa viņu uz 1.stāvu un vardarbīgi ievilka tualetē. Tualetē viņi ar varu novilka manam dēlam kurpi un iemeta to pisuārā, pēc tam mēģināja viņa galvu iebāzt tualetes podā. Apkopējas ienākšana

¹⁸ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 58. panta otrās daļas 7.punkts.

¹⁹ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 201.⁶⁶ pants: „Par izglītojamo drošības noteikumu pārkāpšanu izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos — izsaka brīdinājumu vai uzliek naudas sodu izglītības iestādes darbiniekam no trīsdesmit pieciem līdz septiņdesmit euro, bet izglītības iestādes vadītājam — no septiņdesmit līdz divsimt astoņdesmit euro.”

²⁰ Ministru kabineta 2009.gada 24.novembra noteikumu Nr.1338 “Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo drošība izglītības iestādēs un to organizētajos pasākumos” 5.² punkts: “Ja izglītojamā uzvedībā nav uzlabojumu un vecāki nevēlas sadarboties ar izglītības iestādi, bet situācijas risināšanā vēlas iesaistīt citus speciālistus, vadītājs šo informāciju nosūta attiecīgajai pašvaldībai.”

²¹ http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/167425/E96444_part2_5.pdf

²² Dati uz 01.10.2015.

pārtrauca vardarbību, ja apkopēja nebūtu ienākusi, sekas būtu neprognozējamas. Man nav saprotama skolas attieksme pret notikušo – mans dēls uzbrukuma dienā informēja klases audzinātāju, pirmdien es ieradās skolā, lai tiktos ar direktoru. Skolas skaidrojums bija šāds: “Nekas taču nav noticis, puīši tikai pajokojās. Skolas reputāciju par tādām lietām nevajag bojāt.” Divi uzbrucēji sazinājās un atvainojās, pagājušas divas nedēļas, skola ar mums nav sazinājusies.”

Lai arī normatīvais regulējums vardarbības skolā nepieļaušanai un novēršanai ir pietiekams, tas netiek pienācīgi izmantots, lai ikviens bērns skolā varētu justies droši. ANO Bērnu tiesību komiteja pēdējās rekomendācijās Latvijas valstij jau 2006. gadā norādīja, ka Komiteju satrauc bērnu iebiedēšana skolā²³. Komiteja ieteica dalībvalstij nekavējoties veikt pasākumus, lai piešķirtu pietiekamus finanšu resursus un cilvēkresursus, lai attīstītu pasākumus nolūkā novērst bērnu savstarpēju iebiedēšanu skolās.

Šī ir joma, kurā pozitīvas pārmaiņas varētu panākt ar aktīvāku sabiedrības iesaisti – tādēļ tiesībsargs aicina vecākus būt aktīviem un pieprasīt nodrošināt bērnodārzu un skolu kā drošu un no vardarbības brīvu vidi saviem bērniem.

3. Tiesiskā palāvība uz valsts nodrošinātu iekļaujošu izglītību

Latvijas Republikas Satversmes 110.pantā noteikts, ka valsts aizsargā bērnu tiesības un īpaši palīdz bērniem invalīdiem. Pievienojoties ANO Bērnu tiesību konvencijai, Latvijas valsts apņēmas nodrošināt bērniem, kam ir garīgi un fiziski traucējumi, tiesības uz pilnvērtīgu un cienīgu dzīvi apstākļos, kas garantē viņu pašcieņu, palīdz uzturēt ticību saviem spēkiem un atvieglo iespēju aktīvi piedalīties sabiedrības dzīvē. Konvencijas 23.panta 3.punktā īpaši uzsvērta nepieciešamība īstenot bērna tiesības uz izglītību uz vienādu iespēju pamata.

Savukārt ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām, kas Latvijā stājās spēkā 2010.gada 31.martā, 24.pants paredz, ka personas ar invaliditāti vienlīdzīgi ar citiem var piekļūt iekļaujošai, kvalitatīvai un brīvai pamata un vidējai izglītībai savā dzīvesvietā. Saskaņā ar minēto dokumentu dalībvalstīm ir jānodrošina saprātīgi pielāgojumi atbilstoši individuālajām vajadzībām un jāpanāk, lai personas ar invaliditāti vispārējās izglītības sistēmā saņem nepieciešamo atbalstu rezultatīvai izglītības iegūšanai.

Vairāki Latvijas nacionālie tiesību akti²⁴ nosaka bērna ar speciālajām vajadzībām tiesības iegūt kvalitatīvu pamata un vispārējo vidējo izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām un vēlmēm. Šo tiesību nodrošināšanai Latvijā ir izveidota valsts un

²³ www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/lv_crc.doc 50.,51.c

²⁴ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11., 54.pants; Izglītības likuma 3¹.pants; Vispārējās izglītības likums u.c.

pašvaldību līmeņa sistēma, lai bērni varētu saņemt savām vajadzībām atbilstošu izglītību speciālās izglītības iestādē vai vispārējā izglītības iestādē, kas iekļauj bērnus ar speciālajām vajadzībām. Izglītības likuma 17.panta pirmajā daļā ir noteikts pašvaldības pienākums nodrošināt bērnam iespēju iegūt pirmsskolas izglītību un pamatizglītību bērna dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Interpretējot šo normu kopsakarā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 11.panta pirmo daļu un diskriminācijas aizlieguma principu, secināms, ka arī bērnam ar speciālajām vajadzībām ir tiesības iegūt izglītību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē.

Saskaņā ar tiesiskās paļāvības principu vecākiem ir tiesības paļauties, ka arī bērnam ar īpašām vajadzībām valsts un pašvaldība nodrošinās iekļaujošas izglītības pieejamību dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē atbilstoši bērna fiziskajām un garīgajām spējām.

Tiesībsargs regulāri saņem iesniegumus par bērnu ar īpašām vajadzībām tiesību ierobežojumiem iegūt iekļaujošu izglītību. Proti, pašvaldības nav ieinteresētas licencēt speciālās izglītības programmas vispārējās izglītības iestādēs. Veicot pašvaldību aptauju, tiesībsargs ir konstatējis, ka tikai 44% pašvaldību apstiprina, ka bērna dzīvesvietas tuvākajai izglītības iestādei ir pienākums licenzēt bērnam ieteikto speciālās izglītības programmu.²⁵ Tādēļ vecāki spiesti izvēlēties bērna vajadzībām atbilstošu speciālās izglītības iestādi²⁶. Ja bērna dzīvesvietai tuvumā speciālās izglītības iestādes nav, bērni visbiežāk tiek vesti uz internātskolām, kur paliek visu nedēļu vai pat līdz brīvlaikam. Speciālo internātskolu izmantošana var nelabvēlīgi ietekmēt bērna emocionālo attīstību, jo katram bērnam ir tiesības uzaugt ģimenē. Savukārt gadījumos, kad bērnam, lai aizbrauktu no mājas uz skolu, transports ir nodrošināts, ceļā nākas pavadīt daudz laika, un rezultātā tas nelabvēlīgi ietekmē bērna spējas koncentrēties mācībām.

Faktiskā situācija liecina, ka Latvijā speciālo skolu izvietojums ir nevienmērīgs. Piemēram, speciālās skolas bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem ir izvietotas 36 no 119 Latvijas pašvaldībām. Rīga ir vienīgā pašvaldība, kas var nodrošināt pieprasījumu pēc visām speciālās izglītības programmām. Rīgā atrodas valstī vienīgā speciālā skola izglītojamiem ar redzes traucējumiem, kā arī viena no divām speciālajām skolām, kas īsteno programmu izglītojamiem ar dzirdes traucējumiem. No minētā secināms, ka lielai daļai bērnu ar speciālajām vajadzībām speciālās izglītības programmas nav pieejamas savas dzīvesvietas tuvumā. Par to

---

²⁵ Tiesībsarga pētījums ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām monitorings 2010 – 2014, 2015 http://www.tiesibsargs.lv/files/content/Petijumi/ANO_invaliditates_konvencija_Latvijas_pasvaldibu_aptauja_2015.pdf 23.lpp.

²⁶ Kopš 2013.gada sākuma termins „speciālās izglītības iestāde” oficiāli netiek lietots, tā vietā lieto terminu „vispārējās izglītības iestāde, kura īsteno speciālās izglītības programmu”. Ņemot vērā, ka gadījumā, ja izglītības iestāde īsteno tikai speciālās izglītības programmas, būtībā tā ir speciālās izglītības iestāde, referātā tiek lietots arī šis termins.

liecina arī tas, ka no 60 speciālās izglītības iestādēm tikai 6 ir dienas skolas, bet 54 ir internātskolas.²⁷

Saskaņā ar Izglītības un zinātnes ministrijas sniegto informāciju 2012./2013. mācību gada sākumā izglītojamo skaits speciālās izglītības iestādēs bija 6102, savukārt mācības pēc speciālās izglītības programmas vispārējās izglītības iestādēs tika nodrošinātas 4058 izglītojamiem. Tātad 41% no kopējā izglītojamo ar speciālajām vajadzībām skaita izglītības iespēja tika nodrošināta, iekļaujot izglītojamos vispārējās izglītības iestādēs.

Vispārējās izglītības likuma 53.pants paredz, ka jebkura vispārējās pamatizglītības un vispārējās vidējās izglītības iestāde ir tiesīga licencēt speciālās izglītības programmu, ja tai ir atbilstošs nodrošinājums un kvalificēts personāls izglītojamo ar speciālajām vajadzībām izglītības nodrošināšanai. Pašvaldības vispārējās izglītības iestādes nepietiekami aktīvi licencē speciālās izglītības programmas, par iemeslu minot riskus, kas saistīti ar pašvaldības spējām nodrošināt atbilstošus materiāli tehniskos apstākļus un kvalitatīvu personālu, lai konkrēto speciālās izglītības programmu izglītības iestāde varētu īstenot. Līdz ar to ievērojamam skaitam bērnu ar speciālajām vajadzībām netiek nodrošināta iespēja mācīties dzīvesvietai tuvākajā vispārējās izglītības iestādē, kas iekļauj bērnus ar speciālajām vajadzībām.

Jau ilgu laiku iekļaujošās izglītības attīstība ir viena no valsts prioritātēm izglītības jomā.²⁸ Tādēļ valstij būtu jādara viss iespējamais, lai motivētu pašvaldības attīstīt iekļaujošo izglītību.

Lai arī tiesību akti nosaka bērna ar speciālajām vajadzībām tiesības iegūt kvalitatīvu izglītību atbilstoši savām fiziskajām un garīgajām spējām dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē, kā arī tiesības saņemt no valsts īpašu palīdzību un atbalstu savu tiesību īstenošanā, faktiskā situācija liecina, ka šo bērnu tiesības uz izglītību tiek nodrošinātas tikai tad, kad administratīvā tiesa uzlikusi pašvaldībai pienākumu licencēt bērnam nepieciešamo izglītības programmu.

---

²⁷ Pētījums „Bērnu ar speciālajām vajadzībām izglītības finansēšana un pārvaldība Latvijā”, Izglītības iniciatīvu centrs, 2013., 21.-22.lpp., pieejams: http://www.iic.lv/lv/projekti/lppif_petijums_2013_bernu_ar_specialajam_vajadzibam_izglitibas_finansesana_un_parvaldiba_latvija.pdf.

²⁸ Izglītības attīstības pamatnostādnes 2007.-2013.gadam, apstiprinātas ar Ministru kabineta 2006.gada 27.septembra rīkojumu Nr.742.
Izglītības attīstības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, Saeima apstiprinājusi 2014. gada 22.maija sēdē, pieejamas <http://likumi.lv/doc.php?id=266406>